

Pujant riu amunt, a la dreta i després del molí d'en Civit, es troba aquest molí.

La principal informació al voltant d'aquest molí m'ha arribat arran d'una xerrada amb "Batiste el Rull", l'últim moliner i actual propietari.

El nom li ve de la família dels Traver a la que va pertanyer. Després, en Ramon de Plaga i el Coixo Guitarró eren propietaris de la meitat, Centet de Maganya, el Canassero, i d'altres posseïen l'altra meitat.

Totes aquestes parts del molí, terra inclosa, les va comprar en subasta pública Joaquim Albella i Vaquer, pare d'en Batiste el Rull, per 285 duros. En fer les parts alguns no tocaren ni a duro. Cal dir que abans de comprar-ho ja estaven de moliners arrendats.

"Batiste" sap que aquest molí va ésser quasi totalment enderrocat i bastit de bell nou. No se'n recorda quan ni tampoc li ho va precisar son pare, el que sí sap és que la reforma fou en profunditat. El cup era inclinat i

EL MOLÍ D'EN MIQUEL TRAVER

B. Barberà

massa pla, llavors el van fer vertical i de molta alçària. Era el millor de tot el riu, només podia comparar-se amb el molí Consell. Com tenia el cup tan alt tenia força més que suficient per portar les moles i a més a més una llimpia amb un complex sistema de cribes que llimpiaven el gra per brut que estigués; altres molins a prou pena tenien força per portar la mola, degut a la poca alçària del seu cup i per supost no podien llimpiar el gra.

L'últim moliner va ser l'esmentat Joaquim Albella. La gran crescuda del riu de 1921, és a dir, quan va emportar-se el pont de la Venta de la Figuera, el va malmetre fins el punt de tenir

que abandonar-ho. Un jaç encara està roblit.

Recorda en Batiste com arribaven matxos, mules, ases i someres d'arreu d'aquestes contrades: El Quartico, Vilanova, Benlloc, Serratella, La Serra, Salzedella, fins i tot, de Culla, açò no és fàcil d'entendre per la quantitat de molins que hi havia al terme, només al riu dels Molinells, de Culla baixant troben: El molí més Alt, El molí Tòfol, El molí Toni, El Molinet, El molí Teresa i el molí Colomer. Però el terme de Culla era i és molt vast i aquesta gent, sens dubte deurió ser del sòl d'avall del terme. En Batiste no se'n recorda. Aquestes caballeries duïen sà-

rria o carrejadors sobre l'albardó amb dues taleques i de vegades un petit talecò al mig.

Els clients pagaven en espècie, una mesura per taleca que hom dipositava dins la caixa de multures, era molt gran, li cabien més de 10 cafissos (un cafís són 12 barcelles o 10 decàlitres). A darrereries ja pagaven en diners.

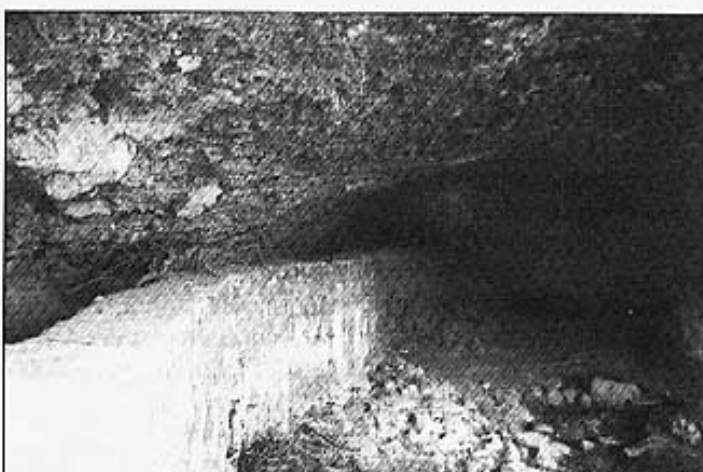
Aquest molí tenia dues botanes, una per cada mola, per donar més o menys cabdal. Per aguantar la forta embranzida de l'aigua hi havia un tronc gros d'olivera, fusta que triga molt a podrir-se, de 2 metres de llarg i mig metre de diàmetre anomenat fré.

L'arbre era de ferro però amb rodaments de bronze per evitar el desgast. Per aguantar la roda enlaire hi havia una palanca, el pal, que accionava la nadilla, encarregada d'apropar o allunyar lleugerament la mola, fent per tant la farina més o menys fina.

L'arbre, al cap d'avall, acabava amb una peça de bronze en forma de con per poder girar amb menys esforç, la mateixa ai-

La sèquia ensorrada dins de la Cova Joana

La sèquia penetra les entranyes de la cova Joana

Pontet d'en Baldesco

El Molí Miquel Traver Brancal d'entrada